

УДК 130.3

С.Б. ЖДАНЕНКО, к. філос. наук, доц., Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЧЕСТІ Й ГІДНОСТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

У статті здійснюється аналіз аксіологічної сутності людської гідності та честі. Їх значущість для людини та суспільства визначає необхідність захисту з правової точки зору. Доводиться історичний характер розуміння змісту гідності та честі, а також форм їхнього захисту. Зазначається, що гідність та честь як, перш за все, моральні й соціокультурні цінності в своїй основі мають нематеріальний, а також матеріальний інтерес, що зумовлює еволюцію форм їхнього правового захисту.

Ключові слова: гідність, честь, духовні цінності, сатисфакція, компенсація моральної шкоди.

Актуальність проблеми. В аксіологічній системі людини та людства взагалі гідність і честь розглядаються як найвища духовна цінність. Невипадково відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Як відомо, цінність чого визначається значущістю для суб'єкта того, що складає цінність. Гідність і честь безумовно мають власну цінність, оскільки вони є похідними від природи самої людини. В сучасній моральній та політико-правовій свідомості гідність та честь людини визнаються основоположними цінностями демократичного суспільства. Тому порушення гідності та честі отримували відповідне до уявлень людей різних часів адекватне суспільне реагування й завжди були та залишаються об'єктом захисту як з боку моралі, так і з боку права.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема людської гідності та честі досить плідно розроблено в площині практичної філософії. Достатньо згадати І. Канта і Г. Гегеля, А. Шопенгауера і Ф. Ницше, І.А. Ильїна і М.М.Бахтіна, П.І.Новгородцева, В.С.Соловйова та ін. Значний внесок у дослідження проблематики особистих немайнових прав загалом, та проблеми захисту честі, гідності, ділової репутації фізичних осіб зроблено відчизняними дослідниками. Насамперед, це роботи А.Л. Анісімова, М.Л. Априаніч, О.В. Кохановської, Л.В. Красицької, І.В. Локова, Л.В. Малюги, Ю.В. Молочкова, Н.А. Придворова, О.А. Підпригори, Л.К. Рафієвої, В.Л. Суховерхого, А.О. Церковної, С.І. Черноченко, С.І. Шімон, А.М. Ерделевського, К.Б. Ярошенко та ін.

Мета статті полягає в з'ясуванні процесу розвитку форм захисту гідності та честі як способу відновлення справедливості, що корелює з історичним розумінням змісту понять гідності та честі, а також історичним розумінням справедливості.

Основою ставлення людини до світу, а також різних явищ природи та суспільства є визнана самим суспільством значущість ряду предметів та подій, що слугують певними суспільними взірцями, мірами, вимогами, ідеалами. До цього ряду належать гідність, честь, совість та ін. Поняття гідності настільки тісно взаємопов'язане з поняттям честі, що іноді досить складно чітко визначити відмінності в їх змісті. Гідність і честь – показники моральної цінності людини. Зазвичай в праві ці поняття розглядають як парні, навіть як єдина категорія, як стійке словосполучення, що з різних боків відображає одне й те саму сукупність явищ морального життя, взаємобумовленість цих феноменів [3, с.89].

Слід зазначити, що право «опікується» суспільними цінностями шляхом їхнього визнання, охорони та відновлення справедливості в разі поставлення під сумнів або паплюження цих цінностей. Тому в різні історичні епохи форми суспільного реагування на порушення, а також захисту зокрема таких цінностей як гідність та честь залежали від світосприйняття людьми розуміння справедливості та адекватності форм її поновлення.

Гідність є особливим екзистенційним станом людини, що виражає її самооцінку як свідомої особистості, самоповагу, особистісну цінність. Поняттям "гідність" визначається ставлення людини до самої себе і суспільства до неї як до визнаної цінності. Цим поняттям позначається сукупність уявлень про самоцінність особи, її соціальну рівність з іншими людьми, за допомогою яких визначають конкретну міру суспільної цінності людини. Уявлення про гідність виконують функцію регулятора людської поведінки: за будь-якої ситуації людина мусить поводитися так, щоб не втратити свого власного "обличчя".

Честь – поняття моральної свідомості й категорія етики, що включає в себе моменти усвідомлення індивідом свого суспільного значення й визнання цього значення з боку суспільства. Честь – визнання, яке оточуючі добровільно виражають людині як носію втілених в ній та ній самій індивідуальних цінностей; те визнання та повага, якої, на її думку, вона вправі вимагати від людей свого соціального кола. Честь – зовнішнє суспільне визнання вчинків людини, її заслуг, що виявляється у повазі, авторитеті, славі. Почуття честі, яке притаманне особистості, пов'язане з прагненням досягти високої оцінки з боку оточуючих [3, с.95].

Честь є категорією історичною, зміст якої визначається етосом епохи та зумовлює статусне положення людини. Суспільне схвалення приходить до людини з боку її соціального оточення, тому зазвичай йдеться про стану, військову, жіночу, чоловічу, професійну честь, тобто як про спеціалізовані якості, притаманні представникам відповідного середовища. Віками сформулювались такі поняття, як чоловіча гідність, жіноча честь. Ще в Давній Греції та Давньому Римі поняття гідності та честі співвимірялися з повагою до особистості, співвідносились з мораллю та правом. Але в ті часи повага мала суто матеріальну підставу – багатство, майно, худоба. Боги наділяли людину багатством й одночасно – повагою й шаною оточуючих. Майно, яке можна було порухувати, було свого роду мірою моральних якостей, відкритою книгою, яку можна «прочитати». Закономірно, що раби у Стародавньому Римі, будучи людьми, не вважалися не лише суб'єктами права, а й носіями таких людських якостей як гідність та честь. Римське право вважало рабство явищем нормальним: закріплення безправного стану рабів, зміцнення рабської залежності, пригнічення та експлуатація – наріжний камінь всієї його історії [4, с.62].

У середньовіччі думка про повагу гідності особистості з'явилась у вченні Томи Аквінського про природний закон, який приписує всім людям прагнути самозбереження та продовження роду, шукати істину й справжнього Бога, поважати гідність кожної людини. Дане положення про божественну за своїм першоджерелом людську гідність є великим внеском Томи Аквінського та взагалі християнського гуманізму в концепцію невідчужуваних природних прав людини.

Основою жіночої честі та гідності у середньовічному суспільстві була сексуальна чистота й цнотливість. Це правило рівною мірою стосувалось й вельможних дам, й простолюдинок. Розпуста чи втрата цноти (навіть натяк на це) незалежно від того, внаслідок чого й чому це сталося, могли стати на заваді укладення шлюбу та повністю компроментували дівчину та її родину (батьків, чоловіка) в очах громади. В першу чергу, це стосувалось майбутнього потомства, чиє походження дуже важко довести чоловіку. Адюльтер матері позбавляв її синів права на спадок, а також відбивався на їхній репутації.

При цьому вид суспільного реагування та адекватність системи заходів відновлення суспільного порядку та справедливості (свого роду засобів правового захисту), з точки зору уявлень людей того часу, пов'язувалося безпосередньо із фізичним впливом, по суті, зворотнім виявленому порушенню й мало значною мірою символічний характер.

Відновлення справедливості (гідності потерпілих) в разі паплюження жіночої честі відбувалось залежно від того, хто є винуватцем ситуації: якщо чоловік – то покарання здійснювалось шляхом його приниження через фізичне

насильство над статевими органами (кастрація) злочинця, чия гідність безпосередньо пов'язувалась із сексуальною сферою.

Такий спосіб поновлення справедливості примушує згадати про принцип таліону, відомий ще з Законів XII таблиць, що є проміжним ступенем між правом вбити людину й прийняти від неї грошовий штраф. Однак, в самому Римі принцип таліону і, як наслідок, система кримінальних покарань, що передбачає «символічне каліцтво» винних, не набула особливого розвитку. Але подібні покарання були широко розповсюджені у Візантії, зокрема у випадках адюльтеру чи інших злочинів на сексуальному ґрунті. Як вважають історики, саме звідси принцип таліону й було в цілому сприйнятий західної правовою традицією.

Та ж сама картина спостерігається й у середньовічній Італії: якщо на чоловіка, винного в адюльтері, чекала кастрація, то винній жінці відрізали ніс, щоб своєю красою вона не зваблювала більш чоловіків. Обидва випадки покарання насамперед підкреслювали деформаційний ефект, що дозволяв за рахунок приниження злочинців відновити гідність та честь не лише безпосередніх жертв, але й усієї міської спільноти.

У Франції адюльтер поряд із зґвалтуванням та вбивством розцінювався як тяжкий кримінальний злочин і карався смертю. Невірних дружин відправляли до монастирів, щодо чоловіків, то до них застосовувались покарання, що спрямовані на приниження їхньої гідності. Одним з ефективних форм покарання був так званий біг, тобто пробіжка містом без одягу разом з коханкою під градом ударів, що приводило до публічного висміяння, приниження чоловіка. Застосовувались й інші форми впливу, що означали символічне перетворення чоловіка в жінку, позбавлення його статевої ідентичності.

Як вже зазначалось, відновлення справедливості залежить від історичного розуміння справедливості. Давні греки її називали «належною мірою» (Піфагор) чи «рівномірністю» (Аристотель). Якщо визнати, що універсальною формулою справедливості є співрозмірність діяння та відплати, то питання полягає у виявленні цієї співрозмірності. В архаїчних суспільствах вона розумілась безпосередньо, як «око за око, зуб за зуб». Але вже Епікур наголошував на договірному характері справедливості, що має мінливий зміст.

Як змістовний аспект правової ідеї може бути розглянуто система цінностей, що реалізовані в праві. Основною правовою цінністю за відомим російським філософом права є не особистість, а справедливість, яка розуміється як такий порядок, в якому кожному належить «своє». Основу ідеї справедливості складає ієрархічне співвідношення цінностей як ідеального цілого.

Розуміння справедливої відплати як «рівне за рівне» в буквальному сенсі в епоху середньовіччя розповсюджувалось не тільки на сферу сексуальної поведінки. Наругою над честю вважалося також богохульство, ображення, покарання за що було проколювання язика, вигнання, ганебний стовп.

Тільки в XV столітті під впливом гуманістичних ідей Відродження в європейській суспільній свідомості розуміння гідності та честі, а також справедливості (а відтак й її відновлення) набуває нового змісту. «Символічне каліцтво» поступово поступається грошовим штрафам. Подальший розвиток отримала винайдена раніше система так званих приватних штрафів (які сплачувалися ображеному, потерпілому, а не на користь громади, держави або іншої владної інституції,) у разі заподіяння шкоди, в тому числі гідності та честі.

У XVII столітті видатний голландський юрист і філософ Гуго Гроцій зазначав, що важливо заподіяння шкоди честі та доброму імені нанесенням ударів, ображенням, злослів'ям, прокляттям, насмішкою та іншими подібними способами. При цьому слід розрізняти порочність вчинку від його наслідків, адже першому відповідає покарання, а другому – відшкодування заподіяної шкоди шляхом визнання своєї провини, виказання знаків поваги, доведенням невинуватості й тому подібними способами. Хоча й гроші за бажанням потерпілого також можуть сплатити такого роду заподіяну гідності шкоду, оскільки *гроші є загальним мірилом користі (зиску) речей*.

Новий час, зберігаючи соціальний характер гідності і честі, наповнює їх, на відміну від середньовіччя, особистісним змістом: все більше в їх основу кладеться не соціальний статус, а індивідуальна самосвідомість особистості, що призводить до формування й розвитку почуття власної гідності й честі. Поступово ідея рівності людей від природи, тобто «природної рівності», стає основою уявлень про те, що будь-яка людина як істота розумна, завдяки своїй приналежності до людського роду, має деяку абстрактну гідність людини як такої. Не соціальна група, а автономна особистість стає суб'єктом моральної регуляції. Моральний статус цієї особистості залежить вже не тільки від її оцінки з боку суспільної думки, а формується за відносно незалежними критеріями. Гідність набуває морального характеру, що дорівнює життю.

Еволюція уявлень про людину, соціокультурні цінності та подальше формування й укріплення правових засад людського співіснування безпосередньо впливали на еволюцію суспільного реагування та систему форм захисту гідності та честі.

В Новий час найбільш розповсюдженою формою сатисфакції, тобто задоволення (удовolenня) за образу честі, стали дуелі. Кров, життя стали еквівалентом гідності та честі. Дуелі суворо регламентувались дуельним кодексом. Це поєдинок між двома чоловіками, мета якого – отримати моральну сатисфакцію, задовольнити бажання одного з дуелянтів відповісти за нанесену його гідності образу з додержанням максимально чесних та рівних умов бою. По суті, еквівалентність порушення та відплати, яка існувала у часи таліону, була замінена чесним поєдинком між потерпілим та порушником, де кожен отримував рівну можливість у фізичному двобої відновити справедливість, повернутися до попереднього стану речей. Важливо, що іноді сам факт дуелі, а не лише фізична смерть чи калічення порушника, при умові прощення потерпілим свого кривдника могло вважатися достатньою сатисфакцією та елементом морального задоволення поруганої гідності та честі. Як правило, дуелі відбувались тільки всередині окремих суспільних верств, й зазвичай асоціювались з аристократією, тобто мали становий характер. Дуелі асоціювались з такими поняттями як шляхетність, честь і справедливість та сприймались як свого роду ритуал, що прийнятий в дворянському та офіцерському середовищі, «чесна гра», де рівні можливості супротивників й принцип взаємоповаги закладені в самі правила поєдинків – дуельний кодекс. Класична дуель відбувалась за певними правилами, за додержанням яких відповідали своєю гідністю та честю не лише дуелянти, але й їхні секунданти. Але в той же час, спостерігались й дуелі-вбивства, коли на спровокований поєдинок проти супротивника, що погано володів зброєю, виходив до бар'єру професійний дуелянт. Тому ще у XVI столітті у Франції, де на дуелях гинули сотні гордих дворян, дуелі були заборонені, але незважаючи на заборону, дуелі продовжувались. В Росії Петро I видав жорсткі закони проти дуелей, що передбачали покарання аж до смертної казні. Однак на практиці ці закони не застосовувались, оскільки майже до кінця XVIII століття в Росії дуелі були вкрай рідким явищем. За доби Катерини II серед дворянської молоді дуелі починають розповсюджуватись, при цьому дворянська молодь вважала, що образа має бути змита кров'ю, а відмова від поєдинку – ганьбою. Пізніше, в 1787 році Катерина II видала «Маніфест про поєдинки», в якому безкровна дуель каралась засланням в Сибір, а поранення й вбивство під час дуелі дорівнювали кримінальному злочину. Микола I взагалі ставився до дуелей з відразою. Але жодні заборони часто не допомагали, оскільки суспільне сприйняття адекватності образи та сатисфакції могло переважати страх бути покараним за законом. Важливо, що сприйняття публічного покарання порушника, вірогідно, не могло розглядатися як достатньо адекватне, еквівалентне поруганню гідності та честі. Дуелі в Росії відрізнялись особливою жорстокістю: дистанція між бар'єрами складала 10-15 кроків, були навіть дуелі без секундантів та лікарів, сам на сам. Отже часто-густо дуелі закінчувались трагічно, у тому числі для обох дуелянтів.

Трагічність наслідків дуелей як способу вирішення міжособистісних конфліктів, загибель або скалічення осіб пануючого стану призвело до відповідної переоцінки суспільних заходів реагування на вказаний спосіб захисту

гідності та честі, перш за все, у розумінні вже достатньо сформованої та структурованої системи публічних покарань, що взяла на себе державна влада.

В 1894 році Олександр III офіційно дозволив поєдинки офіцерів по особистим образам, що не стосуються служби. При цьому дуелі мали відбуватись відповідно до дуельного кодексу. Розпорядник пропонував дуелянтам в останнє примиритися, а в разі їхньої відмови поєдинки проходили за правилами. Наприкінці бою супротивники потискували один одному руки. Допускався також постріл в повітря, якщо постріл здійснив той, хто викликався на дуель, а не той, хто надіслав картель (виклик). В протилежному випадку дуель вважалась недійсною, фарсом, оскільки при цьому жодний з противників не піддавав себе небезпеці.

До кінця XIX століття в Європі склалася така модель поєдинку, коли результатом дуелі все рідше ставало тяжке фізичне ушкодження. Сатисфакція передбачає саме звернення до дуелі, а не кровопролиття. Сатисфакцією почала вважатися також публічне вибачення, визнання власної неправоти однією із сторін, яке задовольняє вимогам іншої сторони [2, с.262-268].

Очевидно, що сатисфакція, скоріше, належить до сфери моральних відносин, до феноменів моральної свідомості. Спосіб захисту гідності та честі регламентувався не стільки правом, скільки звичаєм, моральними устоями. Правове регулювання передбачає визнання права людини за захист гідності та честі, тобто надання їм правового значення та змісту.

З початком буржуазних революцій у світі, а на національних теренах - з початку XX століття у морально-правовій свідомості людство перейшло від етики «обраних» до етики рівноправних, головними характеристиками якої є гідність та честь як невід'ємний атрибут особистості, що не потребує додаткового визнання соціуму. Подібне уявлення про гідність закріплене в концепції прав людини, що належать кожному незалежно від раси, національності, статі, віку, соціального стану тощо.

Ключовим поняттям сучасної теорії прав людини є «повага людської гідності», тобто уявлення про самоцінність особистості, її унікальність. Це означає, що права людини мають етичний характер і передбачає високий рівень духовно-морального розвитку суспільства. І сьогодні дискурс прав людини можливий за умови визнання їх з боку інших. Потреба у визнанні обумовлена подвійною природою людини, яка з одного боку є істотою тілесною, з іншого – вільним суб'єктом. За Гегелем, визнання є особливим станом самосвідомості, коли носій останньої співвідносить себе з іншим суб'єктом, намагаючись показати себе у якості вільної самості.

Право в його глибинному екзистенційно-антропологічному вимірі стало розумітися як система взаємного визнання гідності суб'єктів правового спілкування, в актах визнання здійснюється конституювання людини як правоздатного суб'єкта. За Ріксором визнання, або взаємне визнання, людей є такий тип взаємовідносин, коли люди не намагаються пристосувати один одного до своїх цілей та потреб. Це є відносинами рівних партнерів, які уважно ставляться до відмінностей та особливостей іншого. Саме таке визнання здатне стати основою здійснення рівних прав. Права людини пов'язані з універсальними людськими обов'язками, перш за все, обов'язками визнавати права інших людей. У суспільній свідомості та наукових роботах сформульовано принцип, згідно якому людина не є самодостатньою, вона потребує інших людей, живе не лише для себе, але й задля інших, здатна встановлювати порядок у взаємовідносинах з ними. Цей порядок ґрунтується на визнанні прав іншого, тому філософський погляд на права людини акцентує врахування присутності "Іншого" в моєму екзистенційному просторі [1].

Почуття власної гідності допомагає правильно регулювати ціннісні відносини між людиною та суспільством.

Найвищим проявом людської гідності є шляхетність – моральна велич людської особистості. Вона притаманна будь-якій людині, що чесно виконує свій борг, живе за моральними принципами. Усвідомлення своєї порядності, моральної цінності важливе для людини не менш, ніж честь, повага, що їй виказує суспільство. Високорозвинуте

почуття власної гідності застерігає людину від омани ним суспільства та інших людей, позбавляє таку омани сенсу. Усвідомлення людиною власної гідності є формою самосвідомості та самоконтролю, на ній засновується вимогливість людини до себе. Вона передбачає та вимагає людину коїти відповідні моральні вчинки та навпаки не дозволяє вчиняти нижче своєї гідності. В цьому сенсі розуміння власної гідності поряд із сумлінням та честю є одним із способів усвідомлення людиною своєї відповідальності за себе як за особистість.

В той же час людська гідність ґрунтується на адекватній самооцінці. В людини, що має занижену самооцінку, може розвинути невпевненість, вона надто скромною, орієнтується на середній результат, що може перейти у самоприниженість. Така людина може стати об'єктом приниження з боку інших, втратити власну гідність. Завищена самооцінка, перебільшення власних чеснот призводить до пихатості, гордовитості, нетерпимості до чужих думок. Такі люди зазвичай безпідставно вимагають до себе особливої поваги, стають підозрілими та конфліктними.

Показником та мірою гідності людини є ставлення до гідності іншої людини. У правовому вимірі почуття гідності конкретизується у аксіомах правосвідомості, які визначають ті способи духовного життя та настанови свідомості, що роблять право можливим. Так, людина повинна сприймати себе як деяку цінність, яку варто відстоювати у боротьбі за існування. Завдяки почуттю власної гідності вона усвідомлює свою відповідальність у відстоюванні своїх прав та у здійснюванні обов'язків. Автономія як здатність до самообмеження та управління виражає духовну зрілість людини. Взаємне визнання вказує на спосіб буття права як духовного відношення між людьми, що передбачає здатність й потяг до волі, розуму та почуттів.

Гідність та честь є особистими немайновими благами, невіддільними від особистості. Вони виникають з моменту народження людини. Як такі вони визнаються правом (державою) та потребують механізму захисту. За часів встановлення буржуазних відносин та поширення товарно-грошових відносин до традиційного арсеналу способів захисту гідності та честі, які значною мірою отримали правовий зміст, додаються ще й майнові.

Ідея компенсації моральної шкоди, тобто сплати грошових сум чи надання іншого матеріального еквіваленту у зв'язку з приниженням шкоди гідності та честі людини, вкорінилося в сучасну суспільну свідомість та запроваджено у законі та судовій практиці. В той же час при вирішенні питання про вкомпенсацію моральної шкоди слід розрізняти ці поняття.

Захист гідності та честі в країнах розвинутої демократії має довгу передісторію [6]. Пройшло немало століть, перш ніж держава визнала за людиною право на життя. Спочатку була заборона на людодіство. Полонених перестали вбивати і стали обертати в рабство. Далі слідувала відмова від людських жертвопринесень. Його замінили жертвовними тваринами. Наступним кроком стала відмова від страти. Сьогодні вона законодавчо заборонена в більш ніж 30 країнах. Право на життя захищене багатьма міжнародними правовими документами, що забороняють або осуджують агресію, геноцид, тероризм, різні види озброєнь.

Право на гідність та честь в різних формулюваннях закріплене в більшості сучасних демократичних конституцій. Так, в Основному Законі ФРН розділ номер один відкривається словами: «Людська гідність непорушна. Пошана і захист її – обов'язок всякої державної влади». Сучасні гарантії поваги до гідності та честі включають і право на певний життєвий рівень, право на оплачувану працю і соціальне забезпечення (навіть якщо йдеться про осіб, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі), доступ до культури і усесторонній розвиток особистості.

Законодавче забезпечення (вірогідно, ніде й ніколи) не гарантувало охорону гідності й честі в повному обсязі. Необхідно, щоб сама людина була готова їх захищати і відстоювати. Для цього, як мінімум, вона повинна усвідомити себе особистістю. Пройшло не одне століття, перш ніж людина навчилася думати і діяти самостійно, усвідомила свою значимість, сталося її виділення із загальної маси подібних. Сучасна наука спростовує міф про первісну рівність і справедливість первісного суспільства.

Первісні племена, так само як і сучасне суспільство, будувалися на ієрархічній основі. В них мала місце внутрішньоплемінна (між чоловіками і жінками, дорослими і дітьми, сильними і слабкими) і міжплемінна нерівність. Проте, не дивлячись на відмінності, люди в першу чергу відчували себе часткою цілого. Давня людина не мислила себе поза родом.

Злагожденість дій племені пояснювалася не самообмеженням кожного в ім'я всіх, а відсутністю усвідомленості індивідуальних інтересів та потребами у самозбереженні й продовженні роду. У міру всі більшого матеріального самозабезпечення у їжі, житлі, одязі, інших матеріальних благах, з руйнування єдності роду, формувалася потреба особи в самовираженні, досягненні індивідуальних цілей і особистому успіху.

В античному суспільстві теж не було свободи особи в її сучасному розумінні. Проте людина вже підкоряється суспільству цілком свідомо. Така здатність стала наслідком розвитку громадянських чеснот і отримувалася в процесі спеціального вчення і виховання. Найважливішим чинником, що сприяв зростаючій самосвідомості особи, стала приватна власність.

Її правове закріплення робило людину суб'єктом всіляких цивільних правовідносин, привчало до самостійності і ризику. Не випадково в багатьох європейських мовах слова «особа» і «власність» мають загальний корінь. Наприклад, «собственность» та «особь» в російській; Eigentum (власність) і Eigenschaft (властивість, якість), Meinung (особиста думка) і mein (мій) в німецькій; private (приватний) і privacy (сфера особистого життя) в англійській. Будучи породженою самосвідомістю особи, власність стала однією з найважливіших умов особистої свободи. Благополуччя людини стало залежати від її особистих зусиль. За допущені помилки вона особисто несе відповідальність. Приватна власність зробила людину приватною особою – суб'єктом підприємницької діяльності, що укладає договори та відповідає за них згідно із законом.

В середні віки погляди на людину як істоту, повністю підпорядковану роду, племені, державі, починають змінюватися. Стверджується гідність особи безвідносно до її соціального статусу. Це відбувається завдяки християнським уявленням про духовну силу особи і відповідальності людини безпосередньо перед Богом. Приймаючи християнську віру, людина засвоює і уявлення про себе як про «образ і подібність Божу». Людині дарована свобода волі, яку у неї ніхто не має права відняти. Завершення процесу самосвідомості особи відбувається в період Ренесансу і в Новий час.

Погляди гуманістів на людину складають каркас сучасної суспільної і індивідуальної свідомості. Вчення просвітителів про природне право і суспільний договір служить обґрунтуванням політичної, економічної, соціальної свободи, сприяють формуванню уявлення про свободу інтелектуальну.

Висновки. Сучасна практика відшкодування моральної школи має глибинне коріння в уявленні про людську гідність та справедливість. Незважаючи на те, що в архаїчних культурах гідність та честь спиралась на майнові підстави і лише згодом набула морального змісту, вона завжди вважалась чеснотою, мала власну цінність і тому потребувала й отримувала захисту з боку права. В сучасній суспільній свідомості, що ґрунтується на принципах гуманізму та цивілізованості, компенсація моральної шкоди здійснюється в матеріальній формі, застосовуючи гроші в якості загального еквіваленту. І хоча такий спосіб може розглядатися як сумнівний, лише він здатний формалізувати співрозмірність діяння та відплати цивілізованим шляхом.

Список літератури: Алексеев С.С. Философия права / С.С. Алексеев. – М.: Норма, 1999. – 336 с. 2. Гордин Я. Право на поединок / Гордин Я. – Л.: Свобода, 1989. – 316 с. 3. Лозовий. В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовий, М. І. Панов та інші. – К.: Хрінком Інтер, 2007. – 224 с. 4. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів / Підпригора О.А. – К.: Вентурі., 1997. – 336 с. 5. Черкасова Т.В.

Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации как форма социально правовой защищенности граждан / Черкасова Т.В. – М.: Гардарики, 2001. – 274 с. 6. Чиркин В.Е. Общечеловеческие ценности и современное государство / В.Е. Чиркин // Государство и право. – 2002. – № 2. – С. 5-13.

УДК 130.3

Правовая защита чести и гордости: история и современность / Жданенко С.Б. // Вестник НТУ «ХПИ». Серия: Філософія. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2012. – №43(949). – С.40 – 47.

В статье осуществляется анализ аксиологической сущности человеческого достоинства и чести. Их значимость для человека и общества определяет необходимость защиты с правовой точки зрения. Доказывается исторический характер понимания содержания достоинства и чести, а также форм их защиты. Отмечается, что достоинство и честь как, прежде всего, нравственные и социокультурные ценности в своей основе содержат нематериальный, а также материальный интерес, что обуславливает эволюцию форм их правовой защиты.

Ключевые слова: достоинство, честь, моральные ценности, сатисфакция, компенсация морального вреда.

UDC 130.3

Legal protection of honor and pride: History and sorvemennost / SB Zhdanenko // Bulletin of NTU "KhPI". Subject issue : philosophy. - Kharkov: NTU "KhPI". – 2012. – №43(949). – P. 40 – 47.

The authors of the article perform valuable essence analysis of a personal dignity and honor. Their value for an individual and society defines indispensability of protection by law. Historical character in understanding the content of honor and dignity is proved, as well as forms of their primarily legal protection. It is noted that honor and dignity as moral and sociocultural values basically have non material and material interest that causes evolution of forms of their legal protection.

Key words: dignity, honor, moral values, satisfaction, valuable essence, compensation of moral damage.

Надійшла до редколегії: 14.09.12

УДК 130:3+ 504.05 / 06:37

Н.Б.ГОДЗЬ, канд. філос. наук, доцент, НТУ «ХПІ»

ФІЛОСОФІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В ФОРМУВАННІ НОВОГО ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОБАЧЕННЯ. СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

У статті досліджено низку поглядів на стан розвитку поглядів на предмет та об'єкт екології як дисципліни, наукової галузі та аналізуються як можливості філософії у аналізі предмету та об'єкту сучасної екології, так і подається аналіз змін в уявленні стосовно самого поняття „Екологія”.

Ключові слова: екологічне світобачення, філософія, екологія.

Актуальність. Екологія на сьогоднішній день постає перед нами як певна гіперінтегративна дисципліна, яка є не тільки дисципліною біологічного, або технічного використання, але й є наочним окресленням екології людини як інтегральної антропо - екологічної дисципліни. Як підкреслюють сучасні дослідники саме сучасний стан життя як людини, так і довкілля потребує подальшого формування, розвитку та розповсюдження неоекології, як природного та еволюційно необхідного результату дії закону оновлення та природного розвитку наукового знання. Саме на цьому рівні як ніколи очевидним постає, що саме філософські методи дослідження та аналізу з їх характеристикою універсальності та всеосяжності, функціональності дозволяють розуміти не тільки становище людини та людства у цілому з огляду на сучасний стан розвитку технологій та забруднення довкілля, але й розглядати перспективи відносин поміж довкіллям, а саме природою (частиною якого у певному розумінні є й сама людина) й мотивацією

© Н.Б.ГОДЗЬ, 2012